

religieuses, Paris 1984, I, 68-96; "God, Attributes of", *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion* (ed. R. J. Z. Werblowsky – G. Wigoder), New York 1997, s. 277; Mürüvvet Kurhan, "Eski Mısır Dini" (E. Sankıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi* içinde), Isparta 2002, s. 33-38; R. T. A. Murphy, "Anthropomorphism", *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1967, I, 613-614; J. van Ess, "Tashbih wa-Tanzih", *EP* (Fr.), X, 367-369; F. B. Jevons, "Anthropomorphism", *ERE*, I, 573-578; R. J. Zwi Werblowsky, "Anthropomorphism", *ER*, I, 388-391; G. Löhr v.d.ğr., "Anthropomorphism", *Religion Past and Present: Encyclopedia of Theology and Religion* (ed. H. D. Betz v.d.ğr.), Leiden 2007, I, 260-263.

ÖMER FARUK HARMAN

TEŞEHHÜD

(التَّشَهُّدُ)

Namaz kılariken ka'dede
Tahiyyat duasını okuma anlamında
fıkıh terimi.

Sözlükte "şehâdet getirmek, tahiyyata oturmak; şahitlik istemek" anlamlarına gelen **teşehhüd**, fıkıh terimi olarak namaz kılariken ka'dede kelime-i şehâdeti içeren Tahiyyat duasını okumayı ifade eder (*Kāmus Tercümesi*, I, 630; Serahsî, I, 27). Sahâbe ve tâbiîn dönemlerinde "tahiyyetü's-salât, hutbetü's-salât" adlarıyla anılan tahiyyata (*Tecrid Tercemesi*, II, 707; Şevkânî, VI, 148-149) daha sonraki dönemlerde bu metnin sonundaki kelime-i şehâdetten dolayı teşehhüd ismi verilmiştir. Hz. Peygamber teşehhüdü namazlarda okumuş ve okunuş biçimini Kur'an'dan bir sûre öğretir gibi ashabına öğretmiştir (İbn Mâce, "İkâmetü's-şalât", 24). Abdullah b. Mes'ûd, Abdullah b. Abbas, Hz. Ömer, Abdullah b. Ömer, Hz. Âişe, Abdullah b. Zübeyr, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Müsâ el-Eş'arî, Selmân-ı Fârisî gibi sahâbiler tarafından nakledilen ve aralarında küçük farklar bulunan teşehhüd ibarelerinden fıkıh mezheplerince daha çok benimsenenler İbn Mes'ûd, İbn Abbas ve Hz. Ömer'in rivayetleridir (meselâ bk. Tahâvî, I, 261-266; Muvaffakuddin İbn Kudâme, I, 535; *Tecrid Tercemesi*, II, 709). Hanefî, Hanbelî ve Zâhirîler tarafından tercih edilen İbn Mes'ûd rivayetine göre teşehhüd metni şöyledir:

"et-Tahiyyâtü li'llâhi ve's-salavâtü ve't-tayyibât es-selâmü aleyke eyyühe'n-nebiyyü ve rahmetü'llâhi ve berekâtüh es-selâmü aleynâ ve alâ ibâdî'llâhi's-sâlihîn eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlüh" **التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ**

rî, "Ezân", 148, 150; Müslim, "Şalât", 55). Başta geçen tahiyyat, salavat ve tayyibat hakkında değişik açıklamalar yapılmış olmakla birlikte (Muvaffakuddin İbn Kudâme, I, 544) İbn Nüceym bunların sırasıyla kavfî, bedenî ve malî ibadetler şeklindeki yorumunu daha isabetli bulur (*el-Bahrü'r-râ'ik*, I, 343). Tahiyyat duasının anlamı şöyledir: "Bütün tâzimler, övgüler, mülkler, kavfî, bedenî ve malî ibadetler Allah'a mahsustur. Ey Peygamber! Sana selâm olsun, Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun. Selâm bize ve Allah'ın sâlih kullarına olsun. Kesin olarak bilir ve beyan ederim ki Allah'tan başka tanrı yoktur ve şehâdet ederim ki Hz. Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir." Şâfiîler'in benimsediği İbn Abbas rivayetinde ilk cümle şöyledir: "et-Tahiyyâtü'l-mübârekâtü's-salavâtü't-tayyibâtü lillâh" **التَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلَّهِ** (İbn Mâce, "İkâmetü's-şalât", 24; Ebû Dâvûd, "Şalât", 178). Mâlikîler'in tercih ettiği Hz. Ömer rivayetindeki farklılık ise şöyledir: "et-Tahiyyâtü lillâh ez-zâkiyyâtü lillâh et-tayyibâtü's-salavâtü lillâh" **التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ الْعِزَّيَّاتُ لِلَّهِ الطَّيِّبَاتُ الصَّلَوَاتُ لِلَّهِ** (*el-Muvaṭṭa'*, "Şalât", 53; Tahâvî, I, 261). Bazı tefsir ve fıkıh kitaplarında Tahiyyat duasıyla irtibat kurularak Resûl-i Ekrem'in mi'rac gecesinde tahiyyat, salavat ve tayyibat kelimeleriyle Cenâb-ı Hakk'a tâzimde bulunduğu, O'nun da buna selâm, rahmet ve berekât kelimeleriyle mukabele ettiği, Resûlullah'ın gördüğü bu iltifat karşısında selâmın bütün peygamberler, melekler ve insanlar üzerine olmasını temenni ettiği, bunun üzerine bütün meleklerin kelime-i şehâdeti söyledikleri kaydedilir (meselâ bk. Kurtubî, III, 425; İbn Nüceym, I, 342-343). Bu sebeple teşehhüd duasını okumanın, onun mi'rac-la sıkı bağı bulunan namaz ibadetinin belirli bölümlerinde (ka'deler) mi'rac gecesinde gerçekleşen bu olayın hâtirasını yâdetmesi ve bu vesileyle Allah'a tâzimlerini sunması, Resûlullah'a selâmlarını ve bağlılığını bildirmesi, Allah'ın kendisine, cemaate, meleklerle ve sâlih kullara rahmetle muamele etmesini dilemesi gibi bir anlam taşıdığı yorumu yapılmıştır.

Tirmizî teşehhüd konusunda nakledilen en sahih hadisin İbn Mes'ûd rivayeti olduğunu, sahâbe ve tâbiînün büyük çoğunluğunun bununla amel ettiğini belirtir ("Şalât", 214). Şâfiî, o sırada diğerlerine göre daha küçük yaşta olan İbn Abbas'ın rivayetini Hz. Peygamber'in en son okuduğu teşehhüde daha uygun bulur ve Nûr sûresinin 61. âyetinde geçen "tahiyye", "mübâreke" ve "tayyibe" kelimelerini içermesini bu tercihi destekleyen bir delil şeklin-

de zikreder. Bununla birlikte Şâfiî mezhebine mensup bazı fakih ve muhaddisler İbn Mes'ûd rivayetini daha sahih kabul etmiştir. Mâlik, Hz. Ömer'in teşehhüdünü tercih gerekçesini onu Resûl-i Ekrem'in minberinde okuması ve dinleyen sahâbîlerin itiraz etmeyip hakkında icmâ oluşması şeklinde açıklamıştır. Fıkıh mezhepleri, teşehhüdlerin fazileti hususunda farklı görüşler ileri sürmekle birlikte bunlardan herhangi biriyle namaz kılmamanın câiz olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.

Tahiyyat namazın ilk oturuş (ka'de-i ûlâ) ve son oturuş (ka'de-i ahîre) denen kısımlarında okunur. Ardından selâmın verildiği oturuşa ka'de-i ahîre denir. Mesbûk ve lâhiq bakımından da bu oturuş son oturuş sayılır. İlk oturuşta okunan tahiyyata ilk teşehhüd, son oturuşta okunana ikinci teşehhüd denir. Teşehhüdü okumak Hanefîler'e göre ilk ve son oturuşta vâcip, Mâlikîler'e göre sünnet, Şâfiîler'e göre ilk oturuşta sünnet, Hanbelîler'e göre vâcip ve her iki mezhebe göre son oturuşta farzdır (rükün); ancak Hanefîler'de ilk oturuşta sünnet, Mâlikîler'de son oturuşta vâcip olduğu yönünde birer görüş daha vardır. Buna göre Hanbelî ve Şâfiî mezheplerinde son oturuşta ne şekilde olursa olsun teşehhüdün terkedilmesi namazın bozulmasına yol açar. Hanbelîler'e göre ilk oturuşta, Hanefîler'e göre her iki oturuşta teşehhüdün bilerek terkedilmesi tahrîmen mekruh olup böyle bir namazın iade edilmesi vâciptir, sehven terkedilmesi durumunda sehiv secdesi yapılmak suretiyle namazın eksigi giderilmiş olur. Şâfiîler ilk oturuşta, Mâlikîler her iki oturuşta bilerek de olsa terkedilen teşehhüdün sehiv secdesiyle telâfi edilebileceği kanaatinindedir. Bu konuda Hanefîler, Hz. Peygamber'in teşehhüdü namazlarda devamlı okuduğuna dair fiilî ve kavfî sünnetini (Ebû Dâvûd, "Şalât", 178; Nesâî, "Şalât", 15), Şâfiî ve Hanbelîler onun namazlarda teşehhüdü devamlı okuduğuna dair fiilî sünnetinin yanında sahâbîlere teşehhüdü öğrettiği zaman, "Tahiyyat'ı söyle, söyleyin, söyleyin, söyleyin" şeklinde emir kiplerini kullanmasını, Mâlikîler ise bu konuda özellikle sehiv secdesiyle teşehhüdün telâfisinin mümkün olduğunu gösteren hadisleri delil göstermektedir. İmam ve tek başına kılan kişi (münferid) namazlarda teşehhüdü terkettiğinde sehiv secdesi yapar, cemaat imama tâbidir. Hanefî ve Hanbelîler sehiv secdesinde teşehhüdün okunmasının vâcip, Mâlikîler ise müekked sünnet kabul etmiş, Şâfiîler okunmayacağını söylemiştir.

Teşehhüdde “lâ ilâhe” derken sağ elin baş parmağı ile orta parmağın halka yapılıp şahadet parmağının kaldırılması ve “illallah” derken indirilmesi sünnet olmakla birlikte bazı âlimler yerli yerince yapmakta zorlanan kişinin bunu terketmesini uygun görmüştür. Şâfiîler’e göre “illallah” denildiğinde şahadet parmağı kaldırılır ve ilk teşehhüdde ayağa kalkıncaya, son teşehhüdde selâm verinceye kadar öylece bırakılır. Teşehhüdün Arapça aslını bilmeyenlerin asıl metni öğreninceye kadar tercümesini okumaları câizdir. Arapça’sını bilen kişilerin tercümesini okuması hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Fıkıh âlimleri İbn Mes’ûd’un rivayet ettiği, “Teşehhüdü gizli okumak sünnettendir” hadisini (Ebû Dâvûd, “Şalât”, 180; Tirmizî, “Şalât”, 101) delil göstererek teşehhüdün gizli okunmasının sünnet olduğunu, ancak açıktan okunması halinde sehiv secdesi gerekmediğini söylemişlerdir. Şâfiîler’e göre üç ve dört rek’atlı farz namazların teşehhüdünden sonra Hz. Peygamber’e salât okunması sünnettir. Son oturuşta ise Sallî-Bârik dualarını okumak Hanefî ve Mâlikîler’e göre sünnet, Şâfiî ve Hanbelîler’e göre ise en az, “Allâhümme salli alâ Muhammed” demek farzdır. Namaz kılan kişinin Sallî-Bârik dualarının ardından Kur’an ve Sünnet’ten seçilmiş dua metinleri okuması bütün mezheplere göre müstehaptır. Öte yandan klasik İslâm literatüründe nikâh akdi sırasında veya çok önemli başka bir iş sebebiyle yapılan ve hamdele, salvele, kelime-i şehâdet cümlelerini içeren bir konuşma metninin “hutbetü’l-hâcet” diye adlandırıldığı ve teşehhüd kelimesinin böyle bir konuşma metnini, ayrıca cuma hutbesini ve bunların okunmasını ifade etmek üzere kullanıldığı görülür (Buhârî, “Cum’a”, 29; Ebû Dâvûd, “Şalât”, 223; Tirmizî, “Nikâh”, 17; Şevkânî, VI, 148-149).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü’l-‘Arab, “şhd” md.; *Kâmus Tercümesi*, I, 630; Wensinck, *el-Mu‘cem*, “şhd” md.; Şâfiî, *el-Üm*, I, 101; Tahâvî, *Şerhu Me‘âni’l-âşâr*, I, 257-266; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, II, 299-301; Bâcî, *el-Müntekâ*, Kahire 1311, I, 197-198; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, I, 84-86; Serahsî, *el-Mebsût*, I, 27-28; Kâsânî, *Bedâ’i*, I, 211-214; Burhâneddin el-Merginânî, *el-Hidâye*, Bulak 1315, I, 220-224; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, I, 138-140; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muḡnî* (nşr. M. Sâlim Muhaysin – Şa’bân M. İsmâil), Kahire, ts. (Mektebetü’l-Cumhûriyyeti’l-Arabiyye), I, 534-548; Kurtubî, *el-Câmî*, I, 363-364; III, 425; Nevevî, *Şerhu Müslim*, II, 139; a.m.f., *el-Mecmû‘: Şerhu’l-Mühezzeb*, Kahire 1378/1958, III, 455-468; a.m.f., *el-Ezkar*, Kahire 1375/1956, s. 60-62; Osman b. Ali ez-Zeylaî, *Tebyinü’l-ḥakâ’ik*, Bulak 1313, I, 121-123; Ahmed b. Yûsuf ez-Zeylaî, *Naşbü’r-râye*, [baskı yeri yok], 1973 (el-Mektebetü’l-İslâmiyye), I, 418-422; II, 166-171; İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadir*

(Bulak), I, 221-224; Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnsâf fi ma’rifeti’r-râciḥ mine’l-ḥilâf* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Kahire 1378/1958, II, 75-80; İbn Nüceym, *el-Bahrü’r-râ’ik*, Kahire 1311, I, 342-344; Şirbînî, *Muḡni’l-muḥtâc*, I, 172-177; *Tecrid Tercemesi*, Ankara 1966, II, 700-711; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü’l-muḥtâc*, Kahire 1389/1969, I, 510; Buhûtî, *Keşşâfû’l-kınâf*, I, 386-388; *el-Fetâva’l-Hindîyye*, Kahire 1323, I, 71-72; Haskefî, *ed-Dürrü’l-muḥtâr* (İbn Âbidîn, *Reddü’l-muḥtâr* [Kahire] içinde), I, 448, 466; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muḥtaşarı Halil*, Bulak 1317, I, 276; Şevkânî, *Neylû’l-evṭâr*, II, 302-317; VI, 148-149; İbn Âbidîn, *Reddü’l-muḥtâr* [Kahire], I, 448, 466; Abdülkadir Karahan, “Teşehhüd”, *İA*, XII/1, s. 197; “Teşehhüd”, *Mv.F*, XII, 34-36.

FAHRETTİN ATAR

TEŞEKKÜR

(bk. ŞÜKÜR).

TEŞE‘ÜM

(bk. UĞURSUZLUK).

TEŞEYYU‘

(التشيع)

Râvinin cerhine sebep olan bid’at kusurlarından biri.

Sözlükte “ortaya çıkmak, yayılmak” anlamındaki şüyü‘ veya “tâbi olmak, birlikte olmak” mânasına gelen şiyâ‘ kökünden türeyen teşeyyu‘ en genel ifadesiyle “Şîa fırkasının görüşlerini benimsemek” demektir. Hadis terimi olarak teşeyyu‘, ilk dönem âlimlerinin bir kısmına göre râvinin Hz. Ali’yi Resûl-i Ekrem’den sonraki en faziletli kişi saymasıdır. Birçok âlime göre ise Hz. Ebû Bekir ile Ömer’in faziletini kabul etmekle birlikte Hz. Ali’nin Osman’dan üstün, muhalifleriyle yaptığı savaşlarda kendisinin haklı, onların haksız olduğuna inanmasıdır. Teşeyyuun müteahhirin dönemindeki anlamı, Hz. Ali’yi bütün sahâbilerden üstün görüp ilk üç halife ile sahâbilerin çoğu hakkında menfi kanaatler taşımaktır (İbn Hacer, *Tehzibü’t-Tehzib*, I, 94; Aydınlı, s. 295, 319). Bid’at râvide aranan temel özelliklerden olan adâleti zedeleyen kusurlardan biridir (bk. TA’N). Şîa’nın görüşlerinin benimsenmesi de hadis âlimlerine göre kişinin Ehl-i bid’at’tan sayılmasını gerektirir. Çünkü Şîa İslâm tarihi boyunca çoğunluk tarafından bid’at fırkası kabul edilmiştir (*DİA*, X, 504). Öte yandan başta Şaḥîḥayn olmak üzere birçok hadis kaynağında teşeyyu‘ ile itham edilen râvilerin bulunması (İbnü’s-Salâh, s. 115; İbn Hacer,

Hedyü’s-sâri, s. 641-643) bid’at ehlinin rivayetlerinin toptan reddedilmediğini, her birinin kendi durumuna göre değerlendirildiğini göstermektedir.

Ehl-i sünnet âlimleri, Şîa’nın rivayetlerinin dinde delil sayılıp sayılmayacağı konusunu bid’atın niteliği çerçevesinde ele almıştır. Namaz ve hac gibi tevâtüre veya zaruri bilgiye dayanan bir esası yahut şer‘î bir hükmü inkâr ettiği için tekfir edilmesi gereken bid’at ehlinin rivayeti ittifakla reddedilirken (Emîr es-San’ânî, II, 199) bid’atı kendisinin küfre düşmesini gerektirecek kadar ağır olmadığından fâsık sayılan kimsenin rivayeti konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür (Zehebî, I, 27-28). Mâlik b. Enes fâsık râvinin rivayetini tamamen reddetmekte, Şâfiî, Râfizîliğin aşırı bir kolu olan ve kendileri lehine yalancılığı câiz gören Hattâbiyye fırkası mensupları dışındakilerinin rivayetini kabul etmektedir. Ebû Hanîfe, Yahyâ b. Saîd el-Kattân ve Ali b. Medîni gibi âlimler yalancılıkla suçlanmayan bid’at ehlinin rivayetini kabul etmekte, Abdullah b. Mübârek, Abdurrahman b. Mehdî, Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel ise bunun yanında râvinin zabtının sağlam ve benimsediği bid’atların propagandasını yapmayan bir kişi olmasını şart koşmaktadır (İbnü’s-Salâh, s. 114; İbn Receb, s. 53-54). Yaygın biçimde kabul edilen bu son görüşten ayrılan Mâlik’in tavrı, Şaḥîḥayn gibi eserlerde propaganda yapmayan bid’atçı râvilere ait rivayetlerin bulunduğu gerçeğinden hareketle sonraki dönemlerde fazla taraftar bulmamıştır (İbnü’s-Salâh, s. 115).

Teşeyyu‘ teriminin ilk dönemdeki karşılığı ile sonraki karşılığı arasında belirgin bir farklılık bulunmaktadır. Başlarda rivayetin kabulüne engel teşkil etmeyen ılımlı bir Şîilîği anlatan teşeyyu‘, zaman içinde ilk dönemin aşırı Râfizîliği ile eş anlamlı hale gelmiştir. Bu yüzden hadis münakitleri, teşeyyu‘ ile suçlanan râvileri yaşadıkları devirdeki teşeyyu‘ telakkisine göre değerlendirmiştir. İbn Mehdî’nin, “Basralı muhaddisleri Kaderî, Küfeliler’i Şîi diye terkedersen hadis yok olur gider” sözü (Hatîb el-Bağdâdî, s. 129), Fesevî’nin teşeyyuu Râfizîliğe varmamış olan birçok râviyi sika kabul etmesi bu tavrın ilk döneme ait örnekleridir. Bid’atı küçük ve büyük diye ikiye ayıran Zehebî, Selef devrinde Hz. Osman, Zübeyr, Talha ve Muâviye gibi sahâbîleri ağır biçimde eleştiren Şîi grupları küçük bid’at kapsamında değerlendirmekte, tâbiîn ve tebeu’t-tâbiîn neslinden birçok kişinin bu grupta yer aldığını ve bunların rivayetlerinin reddedilemeyeceğini be-